

Zharkova R. E. At the Intersection of Worlds: Dialogue–Discussion of Feminine Culture in Women’s Modern Writing (Based Lesia Ukrainka’s Story „Ekbal Ganem”)

The article analyzes the feminine images constructed by the culture in Ukrainian women’s writing of modernism, by the Lesia Ukrainka’s unfinished story „Ekbal Ganem”. Referring to the theme of self-awareness and self-identification of Muslim women that represents religious, cultural and political values of the East, we consider the question of women’s place and role in family and in social and cultural space. We conceptualize the problem of woman-as-Another, woman-as-a-stranger, female marginal existence between East and West, emancipatory developments in Muslim countries. We interpret conceptual motifs of play and cover-up found in the text, as well as the strategies of silence and talking, the symbolism of maternity as a feminine form of voice and image returning.

Key words: women’s writing, modernism, culture, emancipation, Another.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.13 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Шестопалова Т. П.

УДК 821.161.2

Г. В. Заєць

МІСЬКА ТЕМА У ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ЯРОШЕНКА

Урбаністична тема актуальна в дослідженнях про модернізм: починаючи від відомої монографії С. Павличко до останніх монографічних досліджень їй відведено, як правило, окремі структурні підрозділи з однозначно сформульованими назвами. Наприклад, у Р. Мовчан: „Урбанізм як ознака модерності” [9, с. 393 – 398].

Досліджень на урбаністичну тему стосовно конкретного міста [4; 5; 14] чи в конкретних авторів [8] також чимало: у літературознавчих збірках, часописах, наукових „вісниках” тощо рясніють нововизначення міських „текстів” – „київський”, „львівський” [1; 4], „чернівецький” [13] тощо.

Загалом методологія українських досліджень урбанізму досить еkleктична. Що ж до власне літературного матеріалу, який розглядається крізь призму урбанізму, то коло авторів і текстів очікуване: здебільшого йдеться про написане „на міську тему” від зламу ХІХ–ХХ століть до сьогодення, особливо ж – про модернізм 1920-х рр. Частина вітчизняних дослідників переконана в переважній „рустикальності” української літератури аж до появи постмодерного покоління. Одні зараховують тих чи інших митців до „рустикальних” на підставі „сільського” походження

(наприклад, Н. Зборовська у монографії „Код української літератури”, 2006 р.), інші ставлять у заслугу деяким „сільським” інтерес до міста й до урбаністичної теми. Питання про початок урбанізму в українській літературі залишається відкритим: спроби знайти його витoki призводять до оглядів літературної історії від Сковороди й Котляревського [12]. При тому лише поодинокі дослідники згадують про локус малого міста у прозі українських модерністів [7, с. 8]. Теза про ставлення українських митців до міста як до чужого світу / простору (Р. Мовчан: „...своєрідне ставлення української людини до Вічного міста – як погляд у щілочку крізь паркан у чужий сад, її неоднозначні відчуття у полоні його атмосфери є симптомами маргіналізації, характерної для українського суспільства загалом” [9, с. 394]) видається досить поверхово обґрунтованою. Аргументація спирається на приклади зі звуженого кола текстів (тематично й за поетикою пов’язаних із хронотопом великих міст в окремих митців) та стереотипізовану історіософію українського модернізму – дослідники погоджуються з узагальнюючими тезами С. Павличко („...ставлення до міста стало лакмусом позиції митця, а дискурс міста позначений глибоким і болісним конфліктом. /.../ Місто є символом певного типу свідомості як автора, так і його героя. /.../” [11, с. 210])

У той час, коли для світової літератури урбаністична тема була органічною та природною, то для української літератури засвоєння цієї теми відбувалося повільно й завжди супроводжувалося розкриттям і поглибленням традиційної теми села. Тематично різнопланова література кінця XIX – початку XX століття звертається також до теми взаємодії та протидії села і міста, яка розкривається здебільшого в соціально-психологічному аспекті. У цей період побутовий чинник остаточно утверджується в літературі як художньо-естетичне явище. Крім того, вихід національного питання за межі селянського дає початок розвитку ідеї державної самостійності як складової національної ідеї [1, с. 422 – 425].

В українській літературі 20–30-х років минулого століття концептуальної ваги набуло переосмислення топосів місто й село, пов’язане з кардинальними суспільними зрушеннями в країні. Відповідно, помітної актуальності в художніх текстах набула бінарна опозиція „місто-село”, тлумачення якої на цей час передбачало наявність новітніх смислів і проблем. Така тенденція безпосередньо чи опосередковано виявилась у творчості більшості тогочасних письменників, оскільки відповідала на суспільну потребу усвідомлення нових ідеологічних і побутових реалій та дозволяла крізь призму часопросторових концептів і антитез витлумачити актуальні питання – суспільно-політичні, морально-етичні, культурно-психологічні тощо.

Володимир Ярошенко як поет, байкар, прозаїк, драматург, літературний критик, кіносценарист – одна з помітних постатей в когорті діячів української літератури доби „розстріляного відродження.”

Звернення до міської теми виразно притаманне творчості Володимира Ярошенка, яка мало досліджена на сучасному етапі. З більш-менш ґрунтовних можна назвати лише працю П. Орлика „Від символізму до реалізму” [9]. У дослідженнях про творчість Володимира Ярошенка окремо міська тема не аналізувалася. Актуальність обраної теми полягає в тому, що досі не проводився компаративний аналіз образу міста та проблеми дихотомії „місто-село” у творчості Володимира Ярошенка. Питання потребує докладного вивчення, бо міська тема є надзвичайно важливою не лише в літературній спадщині митця, але й в українській літературі загалом.

Мета статті полягає в художньому аналізі міської теми у творчому надбанні Володимира Ярошенка. Реалізація мети передбачає виконання таких завдань: визначити й проілюструвати прикладами особливості виявлення у творчості письменника міської теми, окреслити специфіку її вияву у творчій свідомості Володимира Ярошенка.

Для дослідження міського тексту необхідно звернутися до взаємовідношення міста і провінції. Знаковими для українських урбаністичних досліджень є роботи Т. Возняка [3]. Науковець, вивчаючи феномен міста, значну увагу приділяє проблемі протистояння та взаємодії міста й села. У праці „Феномен міста” дослідник зазначає: „В архітектурному сенсі село розгортається по горизонталі, інколи навіть заглиблюючись у землю (балки, яри, улоговини). Натомість місто околу не улягає, радше воно видирається на найвищу сакральну та географічну точку у ньому. Воно кристалізується на вістрі сакральної місцини, яка єднає „Землю” та „Небо” [3]. Виникнення „дихотомії центру й периферії” чи „міста і околу” Т. Возняк пояснює у праці „Семантичні простори міста”, спираючись на географічний простір Декарта й семантичну структуру простору. Місцем взаємодії між цими двома „світами” науковець визначає ринок. Він є важливим комунікативним простором, через який „село кореспондувало не тільки з найближчим містом, але й зі світом”. „Обмін як комунікація різного рівня абстрагованості” є, за визначенням науковця, головною функцією міста. Отже, обмін, основною інформативною одиницею якого є гроші, відіграє важливу роль в історії становлення міст. Водночас Т. Возняк стверджує, що засоби масової інформації нівелюють протистояння центру та периферії, а комунікація знищує простір.

У 20–30-ті рр. минулого століття у велике місто – тодішні столиці Київ і Харків – молоді письменники приходили зовсім не як неотесані селюки з патріархальною „мовою села,” а як сповнені надій господарі нового життя, перед ким відкривалося майбутнє, що потребувало від них докласти рук та творчості до швидкого зростання. Народження нового – українського – міста постає лише як накинута комуністичною доктриною, штучна утопічна ідея [9, с. 409], заради якої вчорашні провінціали ладні були самовіддано працювати.

Варто звернути увагу на особливість міст в оповіданні „Безнадійний оптиміст” Володимира Ярошенка: „Кожне місто має свої особливості, а тому ви одразу одрізните москвина од киянина, а харків’янина від одесита” [16, с. 27]. В оповіданні місцем дії стає Київ, де могло статися так, що „обидві печальниці зорієнтувалися на одному громадянинуві, Петрові Гарденичеві...” [16, с. 28] дізналися про те, що вдвох чекають на одного чоловіка, після чого „ці молодиці вискубали одна одній волосся з голови, артистично лаялися...” [16, с. 28] Устами головного героя, який був свідком цієї історії, було зроблено висновок: „...така пригода могла статись тільки в Києві. І дві веселі молодиці, – це таке київське, що перенесіть ви його до Харкова, Одеси, – і вам ніхто не повірить, очі заплює. Навіть на такій паскудній справі... позначилась психологія даного міста. І щоб коли-небудь зі мною трапилось щось таке надзвичайне... ви б пізнали в мені киянина, будьте певні!...” [16, с. 30].

Засуджує митець пияцтво та проституцію. Так, в оповіданні „Ордер” місто виступає ареною подій щодо розвитку аморального способу життя, знівечення душі.

В. Ярошенко – із села Яхники, Полтавської області. Таке походження позначилося на формуванні картини світу митця. Село для нього – це земля батьків, берег дитинства, невичерпна духовна криниця, що наснажуватиме все життя:

І я чи винен, що в Марокко

Забитий риф – у серці крик...

Я у степу вітрогоном вихрястим

Родивсь.

(„Серце”)

Проте, обставини життя змушували багатьох шукати в місті можливість реалізувати свої творчі потенції:

А тікаєш од села? –

І ревниво з-під посмішки

Тінь образи розцвіла: –

Город більший? Город кращий?

Там не колеться стерня?...

А бодай ти здох, ледащо!

Н-но!! –

із серцем до коня...

(„Степи”)

Ставлення Володимира Ярошенка до міста є амбівалентним. Він то побоюється міста з його трамваями, прожекторами, туманами, що „приспались до панелі”, то, навпаки, твердить, що „вкохався в улиць міцностінні жили”, любить місто „грізно, владно, карно” [4, с. 6]. Відтворенню „нового життя” на селі, що було даниною часу, присвячено немало віршів митця, який радий найменшим проявам активності селян, зросту їх свідомості: він з тими, хто „на комсомольський на манер повінчався”, хто „взяв курс навесні – на артіль” („Комсомольська”, „Земля – не хліб’я”). Поет з любов’ю змальовує образ комнезамівця, колишнього наймита, якого всім селом послали вчитися на робітфак, хоча значення цього слова і для нього й для інших селян залишається невідомим („Костомаха”).

На початку 20-х років минулого століття Ярошенко звертається до нерозривної єдності міста й села (степу):

Город, город! Я до тебе,

Щиросердий, притуливсь,

Я приніс тобі од степу

Запах піль і подих тирс...

І ревниво, з-під посмішки

Нагадать дозволь тобі,

Що є степ, з якого пішки

Сам до тебе я прибіг.

(„Степи”)

Перебуваючи у вирі сільського життя, він помічає ознаки нового побуту, пристрасно опоетизовує людей праці:

Ех, і вольної ж волі,

Як тих братів на світі,

Як колосків на полі,

Як васильків у житі,

Як лук у гаю...

Я там був, і бачив, і знаю.

(„Свято врожаю”)

Засуджує поет селянську темряву, забобонність, пияцтво, пропагуючи значення освіти, громадської діяльності на благо народу, підтримує нові починання в житті села.

Тема села є актуальною й у драматургії письменника. У 1924 році виходить його п'єса-агітка „Кооперативна мобілізація”, жарт на одну дію, що також є даниною часу, де відтворено дружні зусилля голови кооперації, комнезамівців, молоді села в боротьбі за налагодження торгівлі, проти засилля куркулів.

Звертаючись до рідного народу, він проголошує вірність його ідеалам, полемізує з тими, хто не вірить у щирість його переконань. Усі надії поет покладає на молодь села, якій завершувати розпочату батьками справу; молоді належить майбутнє, бо („Шкіци”, з книги „Серце”).

Отже, Володимир Ярошенку вдалося виявити суттєві особливості, що характерні для буття української нації – це існування двох світів, двох протилежних моральних цінностей села і міста як на соціальному, етичному, так і психологічному рівнях, передати особливості внутрішнього світу людини, що вимушена існувати у граничних межах цих світів. Із споконвіків село було закритим середовищем. Селяни не бачили нічого, окрім важкої праці. Місто ж, навпаки, було осередком культури, освіти, естетики й економічного розвитку. До міста потягнулася молодь, аби посісти там власне місце: одні мріяли заглибитися в науку, досягнути її, набути певного фаху, набратися розуму, щоб повернутися на село й будувати нове життя, інші просто мріяли „вийти в люди”, посісти престижне місце, бути на щабель вище простого „селяка”. В українській літературі місто було й залишається топосом, який надає людині іншого статусу, нової якості, топосом, який змінює людей.

Список використаної літератури

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х рр. XX ст. : [монографія] / Стефанія Андрусів. – Тернопіль : Джура, 2000. – 340 с. **2. Вертій О.** Народні джерела національної самобутності української літератури 70–90-х років XIX століття /

Олексій Вертій. – Суми : Собор, 2004. – 448 с. **3. Возняк Т.** Семантичні простори міста / Тарас Возняк // *І.* – 2006. – Ч. 42. **4. Грабович Г.** Мітологізація Львова: відлуння присутності і відсутності / Григорій Грабович // *Критика.* – 2002. – Ч. 7-8 (57-58). – с. 11–17. **5. Гундорова Т.** У колисці міфу, або Топос Києва в літературі українського модернізму / Тамара Гундорова // *Київська старовина.* – 2002. – № 6. – с. 74 – 82. **6. Ільницький М.** Література українського відродження : напрями і течії в українській літературі 20-х – поч. 30-х рр. ХХ ст. / М. Ільницький. – Л. : Львівськ. обл. науково-методичний ін-т освіти, 1994. – 72 с. **7. Журенко О.** Модерні тенденції української романістики 20-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Журенко Ольга Миколаївна ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К., 2003. – 20 с. **8. Кискін О.** Урбаністичний хронотоп в постмодерністському романі („Чапаєв і Пустота” В. Пелевіна, „Перверзія” Ю. Андруховича, „Безсмертя” М. Кундери) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Кискін Олексій Миколайович ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К., 2006. – 20 с. **9. Мовчан Р.** Український модернізм 1920-х років : портрет в історичному інтер’єрі: [монографія] / Раїса Валентинівна Мовчан. – К. : ВД „Стилос”, 2008. – 544 с. **10. Орлик П.** Від символізму до реалізму // Ярошенко Володимир. Степ: Поезії. – К. : Дніпро, 1968. – 120 с. **11. Павличко С.** Дискурс модернізму в українській літературі : монографія / Соломія Павличко // Павличко С. Теорія літератури / Соломія Павличко ; упоряд. В. Агеєва, Б. Кравченко ; передм. М. Зубрицької. – К. : Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2002. – с. 21–423. **12. Фоменко В.** Українська урбаністична проза ХХ ст.: еволюція, проблематика, поетика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.01.01 „Українська література” / В. Г. Фоменко; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. – К., 2008. – 40 с. **13. Харлан О.** Чернівецький текст у циклі повістей Ірини Вільде „Метелики на шпильках” / Ольга Харлан // *Слово і час.* – 2008. – № 2. – с. 27–32. **14. Цимбал Я.** Париж і Берлін в українській поезії першої половини ХХ ст. / Цимбал Я. В. // *Літературна компаративістика.* Вип. I / Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К. : Поліграфічний центр „Фоліант”, 2005. – с. 125 – 136. **15. Ярошенко В.** Степ: поезії. – К. : Дніпро, 1968. – 120 с. **16. Ярошенко В.** Кримінальна хроніка. – К. : Маса, 1927. – 60 с.

Заєць Г. В. Міський текст у творчості Володимира Ярошенка

У статті досліджено міську тему у творчості Володимира Ярошенка. Об’єктом дослідження стали поетичні й прозові твори митця. Простежуються шляхи взаємодії міста й села. Моделюючи образ міста використовується міська атрибутика (трамвай, вітрина, магазин, площа, вулиця, ліхтар тощо). Увага зосереджується на неоднозначному образі міста й села. Аспект аналізу видається важливим, оскільки більшість представників українського „розстріляного відродження” були

вихідцями або вихованцями гімназій з малих міст і містечок цілої України, а не „дітьми села” чи чужими у великому місті, як часто представляє їх сучасне літературознавство. Теза дослідників, котрі вивчають урбаністичну тему в українській новітній літературі, про „чуже” українським митцям місто є далеко не точна. Зокрема Ярошенко досить певно почувалися в місті, бо був закорінений у традиції спільноти малої батьківщини – рідного села, котре стало самостійним образом багатьох його творів.

Ключові слова: місто, село, опозиція, урбанізація.

Заец А. В. Городской текст в творчестве Владимира Ярошенко

В статье исследовано городскую тему в творчестве Владимира Ярошенко. Моделируя образ города используется городская атрибутика (трамвай, витрина, магазин, площадь, улица, фонарь и т.п.). Объектом исследования стали поэтические и прозаические произведения писателя. Прослеживаются пути взаимодействия города и села. Внимание сосредотачивается на неоднозначном образе города и села. Аспект исследования представляется важным, поскольку большинство представителей украинского „расстрелянного возрождения” были выходцами или воспитанниками гимназий из малых городов и местечек всей Украины, а не „детьми села” или чужими в большом городе, как часто представляет их современные литературоведы. Тезис исследователей, изучающих урбанистическую тему в украинской новейшей литературе, о „чужом” украинским художникам городе – довольно приблизительный. В частности Ярошенко вполне уверенно чувствовал себя в городе, потому что был укоренен в традиции малой родины – родного села, которое стало самостоятельным образом многих его произведений.

Ключевые слова: город, село, опозиция, урбанізація.

Zayats A. V. Urban Text in the Works of Vladimir Yaroshenko

In the article the city theme in the works of Vladimir Yaroshenko. Modeling the urban image of the city is used attributes (tram, showcase, shop, square, street, lamp, etc.). The object of the study were poetry and prose writer. Traced the path of interaction cities and villages. Attention focuses on the controversial image of the city and the village. Aspect of the research is important because the majority of the Ukrainian „Executed Renaissance” or the pupils were from schools in small towns and villages across Ukraine, and not „the children of the village” or strangers in a big city, how often is their modern literary critics. The thesis of researchers studying an urban theme in modern Ukrainian literature, the „foreign” in Ukrainian artists – pretty rough. In particular Yaroshenko felt quite confident in the city, because he was rooted in the tradition of a small country – native village, which became an independent way of many of his works.

Key words: city, town, opposition, urbanization.

Стаття надійшла до редакції 1.09.2013 р.
Прийнято до друку 27.09.13 р.
Рецензент – д. філол. н., проф. Дмитренко В. І.

УДК 180.54+78

С. О. Ізосімова

**НАСКРІЗНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІСТЬ, ЯК ОСНОВНА РИСА
РОМАНУ В. ПІДМОГИЛЬНОГО „МІСТО”**

„...И разум в мир откроет двери,
Души сердечные потери
Он лечит и дарует мир.
Но может чувства те отнять,
Что сердцу лишь дано понять...”
(Н. Гумилев)

Література – унікальний зразок людського мистецтва, в якому синкретично об'єдналися творча складова, глибокий психологізм та наскрізна інтелектуальність оточуючого світу. Саме ці риси характеризують українську психологічну прозу, яскравим представником якої виступає Валер'ян Підмогильний.

Мета статті – дослідити інтелектуальний дискурс радянської епохи, що знайшов втілення у творчій спадщині В. Підмогильного. А саме – романі „Місто”.

Актуальність дослідження полягає у наскрізному психологізмі та персоніфікованості художніх образів роману. Крім того, майстерне використання автором літературних художніх прийомів при створенні образів, індивідуалізація та потяг героїв до знань, вищого ідеалу людського суспільства того часу, створює унікальну атмосферу та проблематику, яка не втрачає своєї актуальності і сьогодні.

При написанні статті особливу увагу приділено наступним працям: монографії Ю. Шереха, присвяченій феномену творчої спадщини В. Підмогильного, збірці творів визначного представника української літератури, письменника, критика та поета І. Я. Франко, а також збірникам творів В. Підмогильного.

Феномен української інтелектуальної психологічної прози І. Я. Франко відносив до надзвичайних літаратурних явищ и вважав „справжньою скарбницею української психологічної, інтелектуальної літератури. У центрі творів митців – людська душа, усі ті світла й тіні, що породжуються людським серцем” [1, с. 224].